

kat, királyaink a véletlen hatása alatt osztogattak ezekből, így kaptak Zala megyei várjobbágyok birtokokat Zala megye határain belül és kívül és így kaptak birtokokat más megyebeli várjobbágyok, más megyebeli egyháziak földeket Zala megye területén. Kaptak birtokot horvátországiak is Zala megyében és viszont zalamegyeiek Horvátországban, de Holub meggyőzően mutatja ki, hogy a magánbirtokoknak ez az átterjedése nem változtatta meg a közjogi határt. Zala vármegye és Horvátország között már a középkorban a Dráva folyó volt a választóvonal, Muraköz tehát Magyarországhoz tartozott. A horvát nemesek csak a Drávaig voltak kötelesek ingyen katonai szolgálatot tenni, a Dráván túl, Magyarország felé csak a király költségén kellett kivonulniok. Zala megyének délnyugati részén húzódott át az ország régebbi határa, ott volt a gypü, amelyen túl lakatlan vagy gyéren népesített, csak vadászatra és halászatra szolgáló «gypüelve» terült el. A gypüvonal emlékét őrizte a középkori egyházi szervezet két főesperessége, a zalai és a bekcsényi, a zalai főesperesség t. i. pontosan a régi Zala megye területét foglalta magában, a bekcsényi pedig a gypüelvét. A bekcsényi főesperesség neve (bekcsi, törökül = ör) a lakosság foglalkozására is emlékeztet. A gypü mögött és aztán a gypüelve megszállásával a régi gypün túl is t. i. határőrök éltek, akikről Zala megyének több helysége Ör, Őri nevet kapott. Ezek az örök szabad emberek voltak, de a várépítések után átalakult határvédelmi rendszer föllegessé tette őket és ekkor az országos nemesség közé emelkedtek. Más érdekes társadalom- és jogtörténeti jelenségre is bukkanunk Zala megye történetében. Érdekes pl., hogy a középkor elejéről pontosabban ismerjük a főispánok névsorát, mint a középkor végéről. Magyarázat: a főispánok

maguk vezették a megye ügyeit a középkor elején, később a bíraskodás és közigazgatás mindinkább az alispán és a szolgabírák kezébe került, királyi rendeletek és megyei kiadványok emiatt ritkábban nevezik meg a főispánokat. A nehézségek dacára, Holub több ízben kideríti a főispán kilétét. Az alispánt t. i. a mohácsi vész koráig a főispán nevezte ki, rendesen saját magánalkalmazottjai, várnagyai, tiszttartói közül, a főispán-változás alispán-változást hoz magával, tehát ugyanazon alispánnak hosszabb megmaradása ugyanazon vármegyében azt jelenti, hogy a főispán személye sem változott. Érdekes a megyei, illetve a járási törvényt napok megállapodásának magyarázata: a hetivásár döntötte el azt, hogy a hétnek melyik napján fogadja a szolgabíró az ügyes-bajos embereket. Érdekesek a bajvívásra vonatkozó adatok, a megyéspüspök hatásköre alól kivett apátságok fejlődése, jogtörténeteszeinket nagyon fogják érdekelni a megyei igazságszolgáltatás, peres eljárás adatai. Zala megye fiai örömmel fogják megtalálni a sok száz mozaikszerű adat között azt, ami a megye népének, számos községének középkori állapotáról, viszontagságairól a történettudomány mai fokán kideríthető volt.

Török Pál.

Dénes Gizella: Fekete emberek (Szent István Társulat). A «Fehér torony» után nagy várakozással nyitottuk föl Dénes Gizella új regényét.

Ez a nagyobb lélegzetű írás részben igazolja is várakozásunkat, mert Dénes Gizella a regény kitűnő megindításánál úgy nyúl a szintői bányászok életébe, mintha egy nagy szociális problémát akarna megoldani. Ezzel azonban — sajnos — adósunk marad. Amilyen érdekesen vázolja föl a milliót, a bányásznép mindennapi, sívár életét, amennyire elevenek ezek a bányászok: a részeges aknász, Galuff

Anna és Nándi, Holubek Vencel, Pervi és a többiek, akiknek egyikével-másikkával már a *Fehér torony* című regényében is találkoztunk, annyira életelenek az úri kaszt alakjai: az igazgató és a felesége, a fővárosból lejövő méltóságos és leánya, akiket tulajdonképpen csak staffázként szerepeltet.

Valahogy az az érzésünk, hogy Dénes Gizella vagy nem gondolta eléggé végig a regényét, vagy nem merte úgy megírni, ahogy azt az alakok élete kívánta volna. A bányászéletet kissé egyhangúnak érezte s hogy regényét változatosabbá tegye, beléje komponálta Papp Jusztin mérnök és Szimon Vera regényét is, holott ez a szerelmi kettős már az alakok bemutatásánál készen volt. Csak idejétmulta romantikus emlékeknek engedelmesskedhetett, amikor ezt az addig finoman jelzett párt szétválasztotta, hogy némi átlátszó bonyodalmak után a happy end mindenkit megnyugtató révébe vezesse. Holott minderre semmi szükség nem volt. Hiszen kézenfekvő volt a bányászok életének nagy problémája, amelybe ha csakugyan bele-mélyül, grandiózusatalkothatott volna. Ha Imreyné kényszeredett intrikus-szerelme helyett *fokozatosan* írta volna meg azt a nagy lelki átváltozást, amely a bányászasszonyokban Papp Jusztin munkája és tanításai nyomán végbe-megy, ha Papp Jusztint s új terveit élesen szembeállította volna az elpuhult igazgatóval és győzelemre vitte volna az előbbit, elbuktatta volna az utóbbit, ha több pszichológiai elmélyüléssel eleveníti meg alakjait és jobban megéreztetni velünk azt a nagy harcot, amely ilyen átalakulásoknál a lelkekben és az életben lefolyik, *regénye csakugyan a ma regénye lehetett volna.*

Hogy Dénes Gizella gondolt ezekre a megoldási lehetőségekre, az a regényből is meglátszik. De kivitelükhöz vagy az ereje, vagy a bátorsága volt kevés.

Regénye mintegy két év alatt játszódik le. Ez kétségtelenül nagy idő s ezalatt nagy változások történhetnek. De hogy a piszkos, loncsos, semmivel se törődő bányászasszonyok ennyi idő alatt tökéletesen átalakulhassanak, az nem egészen hihető. A 176. oldalon, kilenc sornyi bevezetés után, nagy meglepetésünkre, azt olvashatjuk, hogy az eddig így jellemzett asszonyok «tisztálkodni kezdtek egyszerre, a kerítés mindig tele volt kék és piros szoknyákkal, mostak, vasaltak. A hajuk se volt kócos, bőrük se zsirosodott s megtanultak rendesen, ehető kenyeret sütni s *zentül* naponta rendesen főztek. Asztalukról eltűnt a fekete kávé, *valamennyien* kecskét tartottak és tejet ittak. A gyerekeket rendesen mosdatták s így dolguk megszaporodván, nem tudtak többé tétlenül ácsorogni, konyhaajtóban, kapuban pletykálgatni, stb.»

Ez így kissé meseszerű, mert előkészítetlenül történik.

A 225. oldalon viszont túlságosan is kihangsúlyozza Szimon Vera sikerét. A hősnő ugyanis bizonyos félreértések miatt Pestre szökik, ahol rajzait meglátják és a Képzőművészeti Tanács neki ítéli az ösztöndíjat. Ezt is csak akkor hiszi el az olvasó, ha akarja. Azt azonban már nem igen tudja elhinni, hogy ettől a sikertől az egész telep olyan határtalan lelkeségbe boruljon, mint ahogy azt az író az olvasóval elhitetni szeretné.

Ezek a kevésbé szerencsés részletek erősen befolyásolják a regény egységes hatását és a «Fekete emberek» egészben véve is sokkal kevésbé szuggesztív, a kompozíciója is lazább, mint a «Fehér torony»-é. Pedig meg vagyunk győződve arról, hogy Dénes Gizella határozott írói készsége, megfelelő bátorsággal párosulva, nagyobb írói feladatok sikeres elvégzésére is alkalmas. De akkor nem szabad engedményeket tennie az olcsó közizlésnek és a témát, a problémát úgy végig kell gondolnia,

amint ezt például épp a «Fehér torony» c. regényénél is megtette.

Majthényi György.

A magyar nemzet hadtörténelme.
V. rész: **A tatárjárás.** Irta: *Doberdói Breit József* altábornagy. 128 nyolcad-rétoldal, 2 vázlattal. Kiadja Grill Károly, Budapest.

A szerző alig néhány hónappal ezelőtt adta át a nyilvánosságának sorozatos nagy művének III. részét, *szabadságharcunknak* három kötetből álló katonai leírását és most egy újabb kötettel ajándékozza meg olvasóit. Ebben a kötetben *Breit* altábornagy Magyarország egyik legnagyobb csapását, a *tatárjárást* tárgyalja.

Tizennégy fejezetben ismerteti tárgyát. Az első fejezetben leírja Magyarország belső állapotát *IV. Béla* alatt. Ezt kedvezőtlennek tették a király túlságos szigorúsága és a főurak önkénykedése. A helyzetet súlyosbította *Kötöny* kun vezérnek kivégzése is, aminek következtében az országban élő harcias kunok többezernyi csapata a magyarok ellenségévé vált. A külső viszonyok nem voltak ugyan aggasztók, ellenség sehonnan sem fenyegette az országot, de viszont veszély esetén külső támogatásra alig lehetett számítani.

Ezek letárgyalása után a szerző fokozatosan odavezeti az olvasót, ahol Magyarország elvérzett, az 1241 április 11-én vívott sajmelléki csatához. Elmondja, hogy több domokos-barát, köztük *Julián* szerzetes az ázsiai Nagymagyarországban kutatott őseink után. Ez a kutatás nem járt ugyan nagy sikerrel, de annyit elértek a vándorok, hogy hírül adhatták a mongol veszélynek hazánk felé terjedését. *Temudzsin* törzsfőnök, aki a *Dzsingiz khán* (leg hatalmasabb uralkodó) nevet vette föl, a XIII. század elején rendkívül jól felszerelt és kiképzett óriás haderővel és a legkíméletlenebb hadviseléssel tört nyugat felé, hódító útjá-

ban mindent összetiport, fölégetett, a lakosok millióit felkoncolta, azokat pedig, akiket mint katonákat alkalmazhatott, rabláncra fűzvé, katonai szolgálatra kényszerítette. Második utóda, *Batu khán*, szintén kiváló hadvezér volt és alparancsnokai nagyon ügyes, tetterős és megbízható segítő-társainak mutatkoztak. Batu, miután már Kievet elfoglalta, Magyarországra felé vette útját és fölszólította *IV. Béla* királyt a meghódolásra. A magyar haderő nem mérkőzhetett sikerrel a tatárokkal. Ott már a lovagi szokások és fegyverzet honosodtak meg, a tatárok pedig, valamennyien fürge, kitűnő lovasok, még az ősmagyarok harcmodorával hadakoztak.

Batu khán félelmetes gyorsasággal közeledett határainkhoz. *Rogierius mester*, aki a hadjárat alatt maga is a tatárok fogságába került és onnan csak a csodával határos módon szabadult meg, leírta a szörnyű inváziót. Leírásában azt állítja, hogy a tatár seregnek hazánk ellen működő számaereje 500.000 fő volt; *Breit* altábornagy hajlandó *Rogierius*nak ezt az állítását elfogadni. Batu csapatai Magyarországot harapófógó módjára veték körül, amelyből nem lehetett menekvés! A közeledő ellenség feltartóztatására *Dénes nádor* egy kisebb magyar sereggel 1241 március elején a Vereckei-szorosnál állott, de őt a tatárok, miután a torlaszokat szétrombolták, megverték. Maga a nádor csak néhány emberével tudott, március 12-én visszavonulni, csapatainak legnagyobb része ott veszett a tatárok nyílzáporában. A magyar sereg főereje mintegy 65.000 emberre szaporodván, a Sajó balpartján, a Mohi pusztán ütött tábort. A szerző rendkívül érdekesen és részletesen írja le a főerők harcát. Különösen rámutat arra, mily nagy hibát követtek el őseink akkor, midőn — az ellenséghez viszonyítva — maroknyi seregüket összeláncolt serekekkel körülvett táborban egyesítet-